

Хвилі української еміграції та еволюція жіночої самоорганізації у США, Канаді й Австралії: історико-правовий і гендерний аналіз

Ірина Перів¹

Опубліковано	Секція	УДК
25.12.2025	Право	314.74

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.18448691>

Анотація. У статті проаналізовано, як хвилі української еміграції зумовлювали трансформацію жіночої самоорганізації у США, Канаді та Австралії в історико-правовому й гендерному вимірах. Доведено, що кожен міграційний етап змінював соціальний склад діаспори та потреби громади, що, у свою чергу, визначало форми інституціоналізації жіночих ініціатив: від взаємодопомоги й культурно-освітньої праці – до мережевих організацій з формалізованим самоврядуванням і публічною адвокацією. Особливу увагу приділено правовим механізмам становлення об'єднань (статуту, внутрішні норми, моделі управління, осередкова структура) та їх ролі у відтворенні демократичних процедур у діаспорному середовищі. Окреслено гендерні зміни участі жінок у громадському житті й чинники легітимації жіночого лідерства. Зроблено висновок, що еволюція жіночої самоорганізації в трьох країнах відображає взаємодію міграційних процесів і можливостей ліберально-демократичного правового простору країн перебування.

Ключові слова: діаспора, вільний світ, інституціоналізація, жіночі права, права людини, правозахисний рух, українські жіночі організації, жіноче лідерство, гендерна рівність, жіночий рух, еміграція, хвилі еміграції, Союз Українок Америки, Союз Українок Канади, Союз Українок Австралії

Waves of Ukrainian Emigration and the Evolution of Women's Self-Organization in the United States, Canada, and Australia: A Historical, Legal, and Gender Analysis

Abstract. Ukrainian emigration to the USA, Canada and Australia was formed in a wave-like manner, reflecting the general European migration processes and the specifics of Ukrainian history of the late 19th–21st centuries. Each stage of emigration brought to the diaspora environment a different social experience, educational level, models of family and public behavior. This influenced the pace of organizational formation of the community, its ability to

¹ асистентка кафедри теорії права та конституціоналізму
Навчально-наукового Інституту права, психології
та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»
<https://orcid.org/0000-0002-0746-4815>

self-institutionalize and – which is especially important for this study – the nature of women's self-organization.

Women's initiatives in the diaspora played the role of the infrastructure of everyday life: they supported newcomers, organized charity, formed a cultural and educational space, and contributed to the preservation of collective identity. In the conditions of liberal democratic states (the free world), such initiatives had the opportunity to operate legally, build stable structures and develop their own rules of internal life. That is why statutory documents, regulations, congress decisions, rules of membership and election of governing bodies are not only a "technical" basis for activities, but also a source for the reconstruction of the legal culture of diaspora communities: they reflect the idea of accountability, representation, decision-making procedures, and internal control.

The article analyzes how waves of Ukrainian emigration shaped women's self-organization in the United States, Canada, and Australia from historical-legal and gender perspectives. It argues that each migration stage altered the diaspora's social composition and community needs, thereby transforming the institutional forms of women's initiatives—from mutual aid and cultural-educational activities to extensive organizational networks with formalized governance and public advocacy. The study highlights the legal mechanisms of association-building (statutes, internal rules, governance models, and branch-based structures) and their role in reproducing democratic practices within diaspora communities. It also identifies gender-related shifts in women's participation and the factors that legitimized women's leadership. The article concludes that the evolution of women's self-organization across the three countries reflects the interplay between migration dynamics and the opportunities offered by liberal-democratic legal environments.

Keywords: diaspora, Free World, institutionalization, statutory regulation, civil society, governance models, branch network, legal culture, women's leadership, gender equality, women's movement.

Вступ

Українська еміграція до США, Канади та Австралії формувалася хвилеподібно, відображаючи загальноєвропейські міграційні процеси та специфіку української історії кінця XIX–XXI ст. Кожен етап еміграції приносив у діаспорне середовище відмінний соціальний досвід, освітній рівень, моделі сімейної й громадської поведінки. Це впливало на темпи організаційного оформлення громади, її здатність до самоінституціоналізації та – що особливо важливо для цього дослідження – на характер жіночої самоорганізації.

Жіночі ініціативи в діаспорі виконували роль інфраструктури повсякденного життя: підтримували новоприбулих, організовували добротність, формували культурно-освітній простір, сприяли збереженню колективної ідентичності. В умовах ліберально-демократичних держав (вільного світу) такі ініціативи мали можливість легально діяти, вибудовувати сталі структури та виробляти власні правила внутрішнього життя. Саме тому статутні документи, регламенти, рішення з'їздів, правила членства й виборності керівних органів є не лише «технічною» базою діяльності, а й джерелом для реконструкції правової культури діаспорних спільнот: у них відображено уявлення про підзвітність, представництво, процедури ухвалення рішень і внутрішній контроль.

Гендерний вимір дозволяє простежити, як у межах різних хвиль еміграції трансформувалися роль жінки в громаді, соціальні очікування та можливості публічної участі. Від домінування добротності-опікунських моделей жіночої активності українська діаспора поступово переходила до інституційного жіночого лідерства, розбудови мереж осередків і посилення публічної репрезентації. Компаративний аналіз США, Канади й

Австралії дає змогу виявити як спільні закономірності, так і відмінності, зумовлені різними темпами міграції та специфікою суспільно-політичного середовища країн перебування. Метою статті є з'ясувати, як хвилі української еміграції визначали еволюцію жіночої самоорганізації у США, Канаді та Австралії, та окреслити її ключові історико-правові й гендерні характеристики. Для досягнення мети поставлено такі завдання: визначити основні хвилі еміграції та зміни у соціальній структурі діаспори; простежити етапи інституціоналізації жіночих об'єднань і трансформацію їхніх організаційних моделей; проаналізувати роль статутних норм і процедур у легітимації внутрішнього самоврядування; охарактеризувати гендерні зміни участі жінок у громадському житті та механізми формування жіночого лідерства; зіставити траєкторії розвитку жіночої самоорганізації в трьох країнах.

Результати

Українські жіночі організації у вільному світі виникли насамперед, як відповідь на потребу збереження національної ідентичності, а вже тоді активно інтегрувались у соціальні та правові процеси країн перебування. Коли на рідних землях обставини для цього були несприятливі, то у вільнім світі, були широкі можливості. Однак, ці можливості не були такими як в корінного населення, українці виступали як національна меншина, проте цього було достатньо для того, щоб «голос України» почули на міжнародній арені. І звичайно, що організований жіночий рух не може не залишити сліду в етнічно маркованому соціальному просторі досліджуваних міжнародних жіночих рухів.

Волюнтарні й вимушені міграційні рухи українців доцільно розглядати через хвилі, кожна з яких формувала інший профіль діаспорної громади та відповідні потреби самоорганізації. Для аналітичних потреб виокремлюємо: 1. початковий етап еміграції кінця XIX – початку XX ст.; 2. міжвоєнний; 3. повоєнний етап; 4. пострадянський після 1991 р.; 5. сучасний етап, після 2014 р.

На ранніх етапах домінували завдання виживання й адаптації: підтримка новоприбулих, добродійність, взаємодопомога, опіка над сім'ями, збереження традицій як форми соціальної стабільності. Із зростанням чисельності й усталенням громад з'являлися складніші напрями: культурно-освітні проекти, видавнича активність, системна робота з молоддю. Пізніші хвилі, що приносили вищий рівень освіти та професійної мобільності, стимулювали інституційне ускладнення: мережі осередків, спеціалізовані комітети, формалізовані процедури управління та вихід у публічну площину з програмами адвокатури.

У другій половині XIX ст. розпочалася перша хвиля української еміграції, що тривала до початку Першої світової війни. Вона була переважно трудовою й охоплювала насамперед вихідців із західноукраїнських земель, де поєднувалися низький рівень життя, безземелля та обмежені економічні перспективи. Потоки прямували передусім до США і Канади, а також до Латинської Америки. Наступні етапи дедалі більше визначалися політичними чинниками. Водночас саме рання міграція стала підґрунтям для формування сталих громад у Північній Америці.

Кожна хвиля еміграції мала власні мотиваційні й соціальні особливості. Якщо перша хвиля була зорієнтована насамперед на поліпшення матеріального становища та пошук праці, то наступні етапи виїзду значною мірою визначалися політичними чинниками. Водночас саме міграція кінця XIX – початку XX ст. становила найбільш чисельну групу українських переселенців і переселенок, заклавши базу для формування сталих діаспорних громад.

Для успішної самореалізації українкам часто доводилося докладати значно більше зусиль, зокрема для входження у громадську або політичну діяльність [1, с. 69]. У

підсумку, якщо на Галичині наприкінці XIX ст. уже намічалися перші прояви жіночого руху, то в еміграційному середовищі значну частину організаційних практик і форм жіночої самоорганізації доводилося вибудовувати фактично заново.

Залучення жінок до суспільного життя українських переселенських громад розпочалося фактично відразу після появи перших організованих осередків діаспори. Найпершим простором, де формувалася жіноча комунікація та громадська активність, були парафіяльні середовища – греко-католицькі й православні громади, а також культурно-освітні інституції на кшталт Українських народних домів (УНД). Саме ці майданчики забезпечували регулярні зустрічі, обмін інформацією, вироблення ініціатив і вихід у публічну сферу через культурні заходи, що водночас виконували репрезентаційну функцію – поширювали знання про Україну серед ширшого суспільства країни перебування. Поряд із просвітництвом важливим напрямом залишалася благодійність: організація допомоги потребуючим, підтримка новоприбулих, збір коштів для громадських потреб.

В еміграційному середовищі виникали й додаткові форми взаємодії – зокрема студентські ініціативи, які співпрацювали з жіночими асоціаціями та доповнювали їхні можливості у сфері комунікації й організаційної роботи. Водночас уже на ранніх етапах помітною була мережевість жіночих контактів: осередки підтримували взаємозв'язки між містами й навіть країнами, що дозволяло акумулювати ресурси та отримувати пожертви від посестер з інших діаспорних центрів. Разом із тим спільного координуючого органу, який би формально об'єднав усі жіночі структури в еміграції, тоді ще не існувало; зв'язувальним чинником виступали насамперед спільні пріоритети – підтримка української громади та праця задля збереження ідентичності й добробуту українського середовища.

Показовими є ранні приклади жіночої організованості в Канаді. Так, 1901 року в Едмонтоні створено «Товариство дівчат-робітниць при вечірній школі латинських сестер», а вже через два роки оформилося жіноче співоче товариство «Боян». У 1917 році саме ці ініціативи стали підґрунтям для заснування в Едмонтоні УНД, при якому діяв жіночий гурток, відомий згодом як жіноче товариство «Зоря» [1, с. 16]. Важливо, що такий шлях — від гуртка при культурно-освітній інституції до товариства – демонструє поступове оформлення жіночих ініціатив у більш стабільні організаційні структури.

Аналогічний процес простежується у Вінніпезі. 1916 року при місцевому УНД почав працювати ініціативний комітет, а 30 грудня 1916 року на його основі було створено Українське жіноче товариство (УЖТ) та затверджено його статут; головою правління обрано М. Бояківську [2, с. 128–129]. Хоча на старті товариство об'єднувало лише 24 членкині, воно зберегло дієздатність і діяло протягом десяти років. У 1926 році організація змінила назву на Українське жіноче товариство ім. Лесі Українки як відділ УНД [3, с. 227, 229]. Сам факт затвердження статуту на ранньому етапі є показовим з історико-правового погляду, адже засвідчує прагнення формалізувати внутрішнє життя об'єднання, визначити правила членства, структуру управління та основні напрями діяльності.

Практична робота товариства була багатовекторною: участь у підготовці мистецьких подій, концертів і літературних вечорів, підтримка бібліотеки Українського дому шляхом придбання книжок, організація щорічної благодійної різдвяної вечері. Значною була і просвітницька складова – активістки читали лекції, відкриті для широкої аудиторії. Особливої уваги заслуговує й публічно-політичний вимір: товариство ім. Лесі Українки як відділ УНД стало першою в історії українського жіночого руху в Канаді організацією, що взяла участь у виборах до міської ради [3, с. 228, 231]. Це свідчить про поступовий перехід від переважно культурно-доброчинних практик до розширення присутності у публічному просторі.

Надалі жіночі осередки при УНД з'являлися й в інших містах Канади з помітною концентрацією українців; зокрема, 1919 року в Монреалі було створено товариство «Вільна Україна». У грудні 1923 року Вінніпезький УНД ініціював перше скликання українського просвітньо-економічного конгресу в Канаді, який ухвалив низку рішень, спрямованих на активізацію праці жіноцтва. У документі «Просвітницька праця серед жіноцтва» наголошувалося на доцільності регулярних (щотижневих) зібрань при УНД для обговорення питань повсякденного життя — від ведення господарства до гігієни — та на необхідності заохочення освіти через заснування щорічних стипендій для дівчат [3, с. 168–169]. Саме в межах конгресового дискурсу вперше було чітко поставлено питання про творення єдиної української жіночої організації в Канаді; як орієнтир називано Союз Українок у Галичині [3, с. 169]. Уже того ж року при УНД у Саскатуні виникло товариство ім. Ольги Кобилянської, яке очолила Х. Кононенко – активістка жіночого руху в Європі, що згодом переїхала до Канади.

Вагомим імпульсом до подальшої консолідації стала подія 1925 року, коли із заходу України надійшло звернення від Софії Русової з проханням фінансово підтримати українську делегацію для участі у Конгресі Міжнародної жіночої ради у Вашингтоні. Канадське жіноцтво відреагувало організацією допомогової акції, про що було повідомлено через газету «Український голос», і розгорнуло практичну роботу зі збору коштів [4, с. 25]. Ця ініціатива не лише посилила внутрішню згуртованість активу, а й пришвидшила підготовку до створення загальнонаціональної структури: у середині 1926 року в Саскатуні діяв організаційний комітет, який через пресу закликав українське жіноцтво взяти участь у жіночому з'їзді. Форум відбувся 26–28 грудня 1926 року в межах Народного з'їзду в Саскатуні, організованого Інститутом ім. П. Могили [4, с. 4]. У роботі з'їзду взяли участь майже сто делегаток від семи місцевих осередків, а результатом стало утворення Союзу Українок Канади (СУК). Організація ввійшла до складу Союзу українських самостійників (СУС) як автономна структура з власними керівними органами [4, с. 30, 39].

Першими інституціями, що спонукали українських емігрантів у США до організованої громадської активності, були церковні середовища — греко-католицькі та православні громади. Вони забезпечували регулярну комунікацію, взаємодопомогу й первинну інфраструктуру для культурно-освітніх ініціатив, а також створювали простір, у якому жіноча активність могла переходити від приватної «опіки» до публічно організованих практик підтримки громади.

Показовим є й те, що в діаспорному середовищі для обговорення питань самоорганізації використовувалися віча – публічні зібрання громади, які відтворювали західноукраїнську традицію колективного ухвалення рішень щодо суспільно значущих справ. У США віче виконувало функцію майданчика узгодження пріоритетів, легітимації ініціатив і мобілізації ресурсів, тим самим відтворюючи практики внутрішнього самоврядування. В історико-правовій перспективі це важливо як «місток» між традиційною культурою громадської участі та формалізованою організаційною моделлю, закріпленою статутами й внутрішніми правилами.

У цьому контексті Союз Українок Америки (СУА) не виник випадково: його постанову передували роки підготовчої праці окремих діячок і жіночих груп. СУА засновано 1925 р. шляхом об'єднання п'яти жіночих товариств Нью-Йорка й околиць. Програмно організація окреслювала свою місію як «плекання української свідомості, організації освітньої та виховної праці, участі в жіночому русі та допомоги рідному краю», а також інформування американського суспільства про українську культуру, літературу й мистецтво та заохочення до ознайомлення з українськими соціальними й національними ідеалами та прагненнями. [5, с. 2987].

Аналіз статутних матеріалів СУА дозволяє конкретизувати інституційний профіль організації як суб'єкта діаспорного громадянського суспільства. Йдеться про поєднання

культурно-ідентифікаційних, просвітницьких, добродійних і мережевих завдань, зокрема: 1. збереження української ідентичності та культурної спадщини; 2. ініціювання інформаційно-просвітницьких заходів для американського середовища щодо української культури та інтелектуальної традиції; 3. матеріальну підтримку українців у США і поза їхніми межами, зокрема в освітніх і наукових ініціативах; 4. підтримку зв'язків з українськими, американськими та міжнародними організаціями, у тому числі жіночими; 5. підтримку Українського музею в Нью-Йорку; 6. організовану участь в українському, американському та міжнародному жіночому русі. У нормативно-ціннісному вимірі США декларує орієнтацію на засади християнської етики та підтримку принципів захисту прав людини [6].

Після Другої світової війни та встановлення «залізної завіси» можливості прямої комунікації й співпраці з жіноцтвом у радянській Україні суттєво звузилися. Водночас у дискурсі США зберігалася настанова на символічну єдність і солідарність із репресованими, що підтримувало мотивацію до добродійних і представницьких практик та підсилювало суспільний авторитет жіночого лідерства в діаспорі. У цьому сенсі риторика пам'яті, підтримки та захисту прав людини виконувала не лише моральну, а й організаційно-легітимізаційну функцію: пояснювала пріоритети діяльності й забезпечувала сталість мобілізації громади в довшій перспективі.

На ранньому етапі розвитку США, за свідченнями діаспорних джерел, організаційну працю ускладнювали кампанії дискредитації та пропагандистський тиск, спрямовані на послаблення авторитету й дестабілізацію роботи організації. Попри це, практичні пріоритети були чітко інституційними: кількісне зростання членства, розбудова мережі відділів, зміцнення матеріальної бази, системна культурно-освітня праця та пошук/облаштування власних приміщень для потреб організації. Саме така траєкторія – від парафіяльної інфраструктури й «вічевої» культури до статутно оформленої мережі – демонструє, як хвилі еміграції та можливості американського правового простору сприяли переходу жіночої активності від локальної взаємодопомоги до стійкої інституції з ширшими функціями репрезентації й адвокації [6].

Загальний суспільно-політичний контекст також впливав на можливості участі жінок у публічній сфері: у канадському середовищі на початку ХХ ст. спостерігалася поступове розширення прав і можливостей жінок, що об'єктивно стимулювало їхню активність. Водночас для еміграційного українського середовища характерною була практика, коли жіночі об'єднання створювалися як секції ширших політичних організацій або партій, у яких домінували чоловіки. На початковому етапі це могло давати практичні переваги (матеріальна база, приміщення, доступ до преси), однак водночас формувало залежність, що не завжди відповідала потребам автономного розвитку жіночого руху поза межами Батьківщини. Саме тому частина діячок українського жіночого руху в Канаді та США застерігала від надмірної політичної заангажованості, вважаючи, що включення до партійних структур здатне «втягувати» жіночі організації у політичні завдання на шкоду розв'язанню власне жіночих проблем та реалізації соціально-культурної місії.

Важливою також є діяльність Союзу Українок Австралії, який виник у середовищі повоєнної української діаспори та зберіг інституційну тяглість до сьогодення. Австралійський сегмент української самоорганізації має свою специфіку: на відміну від США і Канади, де активні процеси формування громад розпочалися ще в межах ранніх хвиль еміграції, в Австралії масове українське поселення інтенсивно розгортається саме після Другої світової війни, що зумовило швидке «стартове» інституціональне оформлення громадських структур – зокрема жіночих.

Важливим історичним тлом стало те, що в липні 1947 р. уряд Австралії уклав домовленість з ІРО (Міжнародною організацією в справах біженців) про прийом емігрантів у межах щорічної квоти, яка згодом зростала відповідно до можливостей

перевезення. Ці рішення були частиною державної політики збільшення населення та трудових ресурсів, необхідних для економічного розвитку й ширшої участі країни у міжнародних процесах. У такій ситуації українські переселенці опинилися в новому соціальному середовищі, де їх часто сприймали як «бездержавних людей» і відносили до категорії «нових австралійців», від яких очікували прискореної культурної асиміляції [7].

Склад повоєнної української групи в Австралії мав низку спільних рис, що безпосередньо впливали на характер самоорганізації та, зокрема, на роль жінок у ній. Значна частина переселенців була вимушено переміщеною, із травматичним досвідом війни, перерваною освітою, розривом родинних зв'язків і тривалим таборовим життям, де люди формувалися у спільноті вихідців з різних регіонів України та жили в умовах невизначеності майбутнього [7, с. 35]. Саме цей досвід посилював потребу в організаціях, здатних відновити соціальні зв'язки, забезпечити взаємопідтримку, створити культурно-освітній простір і – що принципово – інституційно закріпити українську присутність у країні поселення.

Свідчення Н. Денисенко про 1949 р. виразно ілюструє таборову фазу адаптації: різні національні групи прагнули «показати себе» через хорові виступи, мистецькі події, культурні презентації, які привертали увагу австралійців як до «невідомої екзотики» [8, с. 42]. У контексті нашого дослідження це важливо не лише як етнографічний штрих, а як індикатор механізму самоідентифікації: саме культурна видимість ставала способом легітимації громади, а отже – стимулювала організаційне оформлення ініціатив, у тому числі жіночих.

Повоєнна хвиля еміграції (Ді-Пі-переселення) стала для Австралії фактично «першою масовою» українською хвилею, проте подальша динаміка української присутності в країні не вичерпується цим періодом. Наступні етапи – якісно змінювали соціальний склад громади, її запити та характер участі в громадському житті. Якщо повоєнна хвиля формувала інституції «з нуля» (осередки, школи, культурні центри, жіночі організації), то пізніші хвилі здебільшого входили в уже створену інфраструктуру, однак актуалізували нові напрями: гуманітарну допомогу, правозахисні ініціативи, комунікацію з державними структурами та міжнародними партнерами [7].

Саме в цьому місці простежується логічний зв'язок між хвилями еміграції та еволюцією жіночої самоорганізації: жіночі організації, започатковані як механізм взаємодопомоги й культурного самозбереження в умовах політики асиміляції, у подальшому розширювали свої функції відповідно до нових потреб громади. У термінах історико-правового аналізу це означає зміну внутрішніх норм і процедур (пріоритети програм, структура комітетів, порядок мобілізації ресурсів, взаємодія з іншими інституціями), а також трансформацію форм публічної репрезентації. Гендерний вимір тут полягає в тому, що саме жінки часто ставали організаторками культурно-освітніх практик і соціальної підтримки, а згодом – активними суб'єктами гуманітарних та адвокаційних ініціатив, що розширювало межі жіночого лідерства в діаспорному середовищі.

У США та Канаді інституційні передумови жіночої самоорганізації закладалися ще в межах ранніх хвиль еміграції: первинні форми взаємодопомоги та культурно-освітньої роботи поступово еволюціонували у мережеві структури із статутним оформленням, виборністю керівних органів і розгалуженою осередковою системою. Натомість в Австралії повоєнна хвиля принесла не лише масовість, а й особливий досвід таборового життя, який прискорював згуртування й вироблення колективних механізмів самоврядування. Саме тому австралійський старт виглядає хронологічно пізнішим, але інституційно доволі інтенсивним: потреба швидко відновити соціальні зв'язки, організувати культурне життя та забезпечити підтримку у новому середовищі стимулювала оформлення сталих об'єднань, у тому числі жіночих [10].

Так, порівняльний аналіз трьох країн демонструє спільну закономірність: хвилі еміграції виступають каталізатором трансформацій жіночої самоорганізації, тоді як демократичний правовий простір держав перебування створює можливість для її інституційного закріплення через статутні норми, внутрішні процедури, мережеву структуру та механізми підзвітності. Водночас специфіка кожного напрямку – ранне зародження мереж у США та Канаді й повоєнний «інтенсивний старт» в Австралії – дозволяє краще зрозуміти різні траєкторії розвитку жіночих організацій у «вільному світі» та їхню здатність адаптуватися до викликів сучасних міграційних етапів.

Статутні документи (статути, конституції, внутрішні правила) є ключовою джерельною групою для дослідження жіночого руху діаспори, оскільки фіксують «внутрішню нормативність» організації: мету й завдання, вимоги до членства, структуру органів управління, порядок ухвалення рішень, систему підзвітності, фінансову дисципліну та механізми розбудови мережі осередків. На відміну від мемуарних або публіцистичних джерел, статути відображають не стільки індивідуальне бачення, скільки узгоджену волю членства, а отже дозволяють реконструювати інституційну модель організації як суб'єкта громадянського суспільства в умовах «вільного світу».

У історико-правовій перспективі статути важливі не лише як «технічний» опис структури, а як джерело для розуміння того, як саме діаспорні спільноти відтворювали демократичні процедури у власному середовищі. Вони кодифікують практики участі (збори/з'їзди), представництва (делегування), легітимації керівництва (виборність і строки повноважень), а також механізми запобігання зловживанням (ревізійні комісії, звітність, бюджетні правила). Саме через статутне регулювання жіночі ініціативи переходили від ситуативної взаємодопомоги до стабільних інституцій із мережевою структурою та передбачуваними правилами функціонування.

Для порівняння організаційних моделей у США, Канаді та Австралії доцільно застосувати «статутну матрицю» – набір параметрів, за якими можна зіставляти різні об'єднання незалежно від часу заснування та масштабу:

Членство: умови вступу і виходу; членські внески; права й обов'язки; дисциплінарні норми; категорії членства (дійсне/почесне тощо).

Органи управління: загальні збори/з'їзд; управа/рада; виконавчі посади; розподіл компетенцій між рівнями (центральный/осередковий).

Виборність і підзвітність: строки повноважень; порядок виборів; вимоги до кворуму; звітні процедури; механізми відкликання або переобрання.

Контроль і фінанси: ревізійна (контрольна) комісія; бюджетні правила; фонди і цільові збірки; порядок витрат; фінансова звітність і аудит.

Осередкова мережа: порядок створення відділів/філій; статус осередку; делегування на з'їзди; координаційна вертикаль; правила комунікації між центром і місцевими підрозділами.

Комітети/секції: освіта, молодь, добродійність, культурні заходи, зовнішні зв'язки, преса/інформація; функції комітетів і порядок їх формування.

Публічна репрезентація та партнерства: повноваження на офіційні заяви; взаємодія з іншими українськими інституціями діаспори; коаліційна робота; участь у національних і міжнародних жіночих мережах; механізми адвокації.

Застосування цієї матриці дозволяє пов'язати хвилі еміграції з еволюцією організаційних форм. Ранні міграційні етапи, як правило, продукували структури з відносно простим нормативним ядром (акцент на взаємодопомозі, добродійності, культурно-освітній праці), тоді як пізніші хвилі — зі зростанням чисельності, професіоналізації та публічної активності діаспори – стимулювали ускладнення статутних механізмів: розгалуження осередкової мережі, формалізацію комітетської

системи, посилення процедур підзвітності та фінансової дисципліни, чіткі правила зовнішньої репрезентації. Таким чином, «статутна матриця» є інструментом, що робить порівняння США, Канади й Австралії методично прозорим і дозволяє показати, як у діаспорному середовищі інституціоналізувалися демократичні практики та легітимувалося жіноче лідерство [11].

Статутне оформлення Союзу Українок Америки (в англомовній традиції – Ukrainian National Women’s League of America, UNWLA) демонструє класичну для діаспорних інституцій комбінацію індивідуального членства, мережевої структури та формалізованого контролю. У чинних bylaws членство визначається як відкрите для жінок від 18 років у США (з українським походженням або активною участю в українській справі), а система управління включає центральні керівні органи та багаторівневі підрозділи (зокрема національні комітети й регіональні/осередкові ланки) [9].

Для Союзу Українок Канади (Ukrainian Women’s Association of Canada, UWAC) показовим є раннє закріплення широкого функціоналу на рівні “конституції осередків”: від просвітництва, підтримки молоді (зокрема через недільні/мовні школи) і розвитку культурних практик до заохочення участі жінок у громадянському житті. Джерела також фіксують розгалуженість мережі (історично – понад сотню осередків), включеність у загальноканадські жіночі структури та сталі практики зовнішніх контактів (зокрема з жіночими радами/об’єднаннями) [12].

Австралійське жіноче об’єднання демонструє зв’язок між повоєнною хвилею Ді-Пі і швидкою інституціоналізацією: у джерелах зафіксовано створення першого осередку 13 вересня 1949 р. у таборі Cowra та швидке оформлення багаторівневої структури – Federal Executive, State Executive і мережі branches. Там само подано процедурні маркери демократичності: наявність постійних комітетів (Standing Committees) та виборність посад із трирічним терміном повноважень, а також ціннісні орієнтири (толерантність, універсальні права людини), що влітаються у програмні «aims and objectives». Історичне тло створення жіночого об’єднання в Австралії (1949–1951 як період оформлення/перейменування) відображене й у довідкових енциклопедичних описах українських інституцій у країні [7].

Висновки

Хвилі української еміграції до США, Канади та Австралії виступали визначальним чинником трансформації жіночої самоорганізації: із кожним новим етапом змінювалися соціальний склад діаспори, потреби громади та пріоритети жіночих ініціатив. На ранніх етапах домінували практики взаємодопомоги, добродійності та підтримки новоприбулих, однак із консолідацією громад жіночі об’єднання поступово розширювали діяльність у бік системної культурно-освітньої роботи, мережевої організації осередків і публічної репрезентації.

Історико-правовий аналіз показує, що ключовим механізмом інституціоналізації жіночих організацій було статутне оформлення: унормування членства, виборності керівних органів, процедур ухвалення рішень, фінансової дисципліни та контролю, а також правил функціонування осередкової мережі. Саме ці норми відтворювали в діаспорі демократичні практики підзвітності й представництва.

Порівняння країн виявляє спільну закономірність (залежність організаційного ускладнення від хвиль еміграції) та відмінності траєкторій: у США й Канаді інституційні основи жіночого руху формувалися ще в межах ранніх хвиль, тоді як в Австралії повоєнна ДП-хвиля спричинила хронологічно пізніший, але інституційно інтенсивний “старт” з швидкою розбудовою структур.

У гендерному вимірі простежується перехід від переважно “опікунсько-доброчинної” моделі жіночої участі до інституційного лідерства й участі у публічній адвокації. Легітимація жіночого лідерства забезпечувалася поєднанням організаційної компетентності, процедур виборності та суспільної довіри, сформованої через повсякденну інфраструктуру громади.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Герус-Тарнавецька І. Образ жінки в українському канадському фольклорі / Іраїда Герус-Тарнавецька // Український історик, 1991. Ч. 1-2. С. 39-70.
2. Когуська Н. Півстоліття на громадській ниві: нарис історії Союзу українок Канади: Едмонтон ; Вінніпег, 1986. 1034 с.
3. Ліга українських католицьких жінок Едмонтонської Єпархії: Початки і діяльність. Едмонтон: Заходами і коштами Єпархіальної управи ЛУКЖ, 1967. 234 с.
4. Маланчук-Рибак Оксана. Ідеологія та суспільна практика жіночого руху на західноукраїнських землях ХІХ-першої третини ХХ ст.: типологія та європейський культурно-історичний контекст. Чернівці: «Книги-ХХІ», 2006. 500 с.
5. Енциклопедія українознавства. Том 8. Львів, 2012.
6. ХХХ КОНВЕНЦІЯ СОЮЗУ УКРАЇНОК АМЕРИКИ. URL: <https://unwla.org/media/books/2014-30-convention-UNWLA.pdf>
7. Союз Українок Австралії ім. княгині Ольги. Мельбурн, 2001. 373 с.
8. Денисенко Н. Тяжкий початок - корисні наслідки // Наше Слово. Сідней, США, 1967. 42 с.
9. BYLAWS of the UKRAINIAN NATIONAL WOMEN'S LEAGUE OF AMERICA, INC. URL: https://unwla.org/wp-content/uploads/Bylaws-2024_Eng.pdf
10. ПАМ'ЯТКОВА КНИЖКА ХІІІ Конвенції США. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/6742/file.pdf>
11. УКРАЇНКА У ВІЛЬНОМУ СВІТІ ЗБІРНИК, ВИДАНИЙ У 75-ЛІТТЯ УКРАЇНСЬКОГО ЖІНОЧОГО РУХУ І 10-ЛІТТЯ СВІТОВОЇ ФЕДЕРАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ ЖІНОЧИХ ОРГАНІЗАЦІЙ. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/6683/file.pdf>
12. Статут Союзу українок Канади. URL: <https://file.litdiaspora.org.ua/pdf/2163-statut-soiuzu-ukrayinok-kanady.pdf>